

Veliki doprinos tefsirskoj znanosti u Bosni i Hercegovini

(Almir Fatić, *Kur'anski semantički kontekst*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu i El-Kalem, Sarajevo 2014.)

Djelo *Kur'anski semantički kontekst* (Sarajevo, 2014.) je unekoliko dorađena doktorska disertacija koju je autor, doc. dr. Almir Fatić, uspješno odbranio na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu 03. jula 2008. godine. Predmet istraživanja studije je kontekstualno značenje kur'anske leksike obrađeno na primjeru djela *Nuzha al-a'yun al-nawāzīr fī 'ilm al-wuḡūh wa al-nazā'ir* Abū Faraġa b. al-Ġawzija.

Proučavanje višeznačnih (*al-wuḡūh*) i istoznačnih (*al-nazā'ir*) riječi u Kur'anu predstavlja zasebnu tefsirsku disciplinu koja je, ako je suditi prema pojavljivanju prvih djela iz te oblasti, utemeljena u drugom stoljeću po Hidžri. Naime, iako su takve riječi u Kur'anu počele plijeniti pažnju još za života Allahovog Poslanika, s.a.v.s., i u periodu objavljivanja Kur'ana, prvo djelo iz te tefsirske discipline koje je sačuvano do naših dana jeste *Al-Ašbāh wa al-nazā'ir fī al-Qur'ān al-Karīm*, autora Muqātila b. Sulaymāna (umro 150. godine po Hidžri), a datira tek iz drugog stoljeća po Hidžri.

Drugo stoljeće po Hidžri svjedočilo je brojnim aktivnostima koje su se kretale u pravcu ostvarivanja bogate znanstvene 'produkcije' i utemeljivanja raznovrsnih naučnih disciplina. Povoda takvim aktivnostima dala su nastojanja da se kao jezik Kur'ana i radi njegovog boljeg i lakšeg razumijevanja sačuva čisti i izvorni arapski jezik. U taj kontekst mogu se dovesti i propitivanja o

višeznačnim (*al-wuḡūh*) i istoznačnim (*al-nazā'ir*) kur'anskim riječima koja su rezultirala pisanjem velikog broja djela iz te oblasti. Većina tih djela je izgubljena, a osim gore spomenutog, iz drugog stoljeća po Hidžri je do naših dana sačuvano i djelo Hārūna b. Mūse (umro 170. godine po Hidžri) pod naslovom *Al-Wuḡūh wa al-nazā'ir fī al-Qur'ān al-Karīm*.

Značaj i relevantnost ove tefsirske discipline su višestruki. Među njenim najznačajnijim odlikama je i to što osigurava preduvjete za utvrđivanje preciznog značenja kur'anskih riječi te pruža mogućnost učitavanja novih značenja ili tumačenja Kur'ana u kontekstu svekolikih promjena u savremenom svijetu, kroz šta se, kako kazuje i sam autor, uvjeravamo u nenadmašnu narav kur'anskog izraza koja se ogleda u tome da se nikada u potpunosti ne mogu obuhvatiti sva moguća značenja Kur'ana, a to je nešto u čemu se, između ostalog, krije "tajna svezremenske aktualnosti kur'anskih značenja i mogućnosti njihove mnogolike aplikabilnosti na čovjeka i svijet u kojem on živi".

Ovo djelo Almira Fatića značajan je doprinos tefsirskoj misli na našim prostorima te mu u području predmetnih istraživanja pripada mjesto koje je do sada bilo upražnjeno. Naime, istraživanjem u oblasti ove i ovakve kur'anske leksike na našim prostorima niko se nije ciljano i studiozno bavio. Polisemija i sinonimija arapskog jezika bile su tek tema radova i studija koje je Teufik Muftić objavio u Prilozima za orijentalnu filologiju, s tim da se oni nisu zasnivali na kur'anskom tekstu. Osim toga, a prema riječima samog autora, Jusuf Ramić je u djelu *Kako prevoditi Kur'an* skrenuo pažnju na referentna djela iz ove discipline te je, koristeći se uveliko tim djelima, semantički i kontekstualno analizirao nekoliko polisemnih kur'anskih riječi osvrćući se pri tome na njihova prevodilačka rješenja ponuđena u našim prijevodima Kur'ana. Nadalje, nekoliko naslova iz te oblasti spominje se i u djelu *Semantika Kur'ana* koje je priredio Enes Karić, dok se nekih

pitanja kojima se bavi ova disertacija dotiču i radovi Džemaludina Latića posvećeni jezičkom tefsiru.

Prema tome, odsustvo sistemskog pristupa toj temi i njenog značajnijeg teorijskog elaboriranja na našim prostorima predstavlja jedan od osnovnih motiva i povoda ovog istraživanja.

Strukturalno, knjiga je podijeljena na više poglavlja i potpoglavlja od kojih su tri temeljna. Prvo je poglavlje koje se bavi leksičko-terminološkim određenjem ključnih pojmova ove tefsirske discipline, dakle pojmova *al-wuḡūh* i *al-nazā'ir*. Autor u vezi s tim navodi mišljenja priznatih autoriteta, kao što su Ibn al-Ġawzī, Al-Zarkašī, Al-Suyūti itd., a zatim, zaključujući kako navedena mišljenja imaju više zajedničkih nego elemenata koji ih razdvajaju, na kraju tog poglavlja nudi svoje viđenje i definiciju spomenutih pojmova te kaže: "*Al-wuḡūh* su, u većini jezičkih situacija, polisemne riječi i, u manjoj mjeri – homonimne riječi Kur'ana koje imaju različita kontekstualna značenja i intencije, a *al-nazā'ir* su, po obliku, izgovoru i značenju, isto značne riječi Kur'ana u različitim kontekstualnim situacijama."

Drugo je poglavlje u kojem se razmatra kontekst i njegova uloga u određivanju značenja kur'anske leksike. Konsultujući djela klasičnih i savremenih lingvista, stilističara i komentatora Kur'ana, autor dolazi do zaključka da su oni apsolutno saglasni kako je kontekst od presudne važnosti za pravilno razumijevanje polisemnih riječi na koje se kao jedan od sržnih termina ovog djela odnosi termin *al-wuḡūh*.

Treće je poglavlje najobimnije i u njemu se navodi veliki broj primjera kontekstualnog značenja kur'anske leksike na temelju gore spomenutog Ibn al-Ġawzijevo djela.

Pored navedenih temeljnih poglavlja, knjigu bogatom čine još neki sadržaji, kao što je rasprava o uzrocima nastanka ove tefsirske discipline, pregled klasičnih i savremenih autora i djela iz te oblasti, osvrt na njenu važnost i značaj, popis literature s velikim brojem bibliografskih jedinica

na arapskom, bosanskom i engleskom jeziku, te indeks imena i indeks pojmova koji kretanje stranicama ovog djela i pretraživanje njegovog sadržaja čine lahkim i jednostavnim.

Sudeći prema gore kazanom, knjiga je stručne naravi i prvenstveno je namijenjena onima koji se bave proučavanjem Kur'ana i njegovog sadržaja i u znanstvene svrhe. Međutim, ona može biti korisna i široj čitateljskoj javnosti, posebno onima koji su posvećeni svakodnevnom iščitavanju Kur'ana i pronicanju u njegova slojevita značenja i poruke, te je toplo preporučujemo.

Na kraju, budući da je ovdje riječ o prvom djelu iz predmetne oblasti na našim prostorima, autor naglašava da njime nije zahvaćeno sve što se u vezi s tim ima kazati te da ono zapravo otvara mnoga nova pitanja i dileme na koje treba tražiti i davati odgovore.

Amrudin Hajrić

Postignut je određeni cilj¹

Gdje se nalazi dijalog između kršćanskih i muslimanskih teologa?

U Stuttgartu je 2014. godine deseti put održana godišnja konferencija "Teološkog foruma kršćanstvo – islam". Povodom jubileja analiziran je rezultat na koji način se muslimanska teologija u Njemačkoj, ali i mnogo hvaljeni dijalog, koji su bili na istoj razini, razvijala te da li je urodila plodom. Centralna tema rasprave na ovogodišnjoj sjednici bila je tema ispravnog shvatanja teologije.

Prostor za islamsku molitvu se nalazi ovdje na lijevoj strani dok je kapelica na stražnjoj strani. Ovakvi prostorni opisi nisu česti u jednoj katoličkoj akademiji. Početkom marta održana je deseta po redu godišnja konferencija "Teološkog foruma kršćanstvo – islam" na Akademiji, koja je nastanjena na Eparhiji Rottenburg – Stuttgart. Kada su prije deset godina održana dva sastanka isključivo samo evangelističkih i katoličkih teologa, da bi se raspravljalo o temi Islam koja je na nakon 11. septembra 2001. godine bila aktuelna i u Njemačkoj, postignut je konsenzus, da bi svrsishodnije

bilo ne samo razgovarati o muslimanima nego i sa njima.

Tako je od početka, potom osnovanom, "Teološkom forumu kršćanstvo – islam" bio cilj, pored već velikog broja uspostavljenih inicijativa za dijalog, stvoriti određenu akademsku platformu kako bi započeli razgovori o islamskim i kršćanskim centralnim teološkim temama.

Kod ovakvih konferencija dijaloga poželjna jednakost je tek vremenom ostvarena. Uostalom, učesće muslimanskih članova se postepeno povećalo na preko 40%. Tako se u krugu inicijatora oko Jutte Sperber (sada Münster), Andreasa Renza (München) i prije svega Hansjörg Schmida, šefa *Odsjeka za međureligijske dijaloge* na akademiji, kao i kod referenata konferencija, od početka pridavala pažnja prioritetima, mada su pri tome na kršćanskoj strani bili prisutni katolici i protestanti.

Etabliranje centara napreduje velikom brzinom

Zahvaljujući višestrukoj interakciji međunarodnog "Teološkog foruma" znatno je porastao broj muslimana koji imaju jaku jezičko-teološku pozadinu. Organizatori Foruma, pod pokroviteljstvom SR Njemačke, već odavno ne samo blagonaklono prate institucionalizaciju Islamske teologije u Njemačkoj. Uostalom, bivši državni ministar Wolfgang Schäuble je na svečanom govoru prije pet godina, na početku godišnjeg zasjedanja u Stuttgartu, prvi put javno o tome govorio da bi i u Njemačkoj uskoro trebao biti oformljen barem jedan fakultet za proučavanje islamske teologije.

Savezno ministarstvo za obrazovanje i istraživanje je relativno brzo prihvatilo norme naučno-istraživačkog vijeća, tako da su u međuvremenu na univerzitetima u Münsteru i Osnabrücku, Frankfurtu (sa Giessenom), Erlangen-Nürnbergu i Tübingenu oformljena četiri centra za Islamske studije, a sami razvoj istih napreduje velikom brzinom (up. HK, april 2011, str. 196-198). Zanimljivo je, uzimajući u obzir "Teološki forum", znatan broj muslimanskih protagonista poznaju se jer su se prvi put susreli u Stuttgartu.

Jedna od aktivnosti Foruma je i "Sedmični studij" za petnaest studenata teologije, doktoranata te drugih mladih naučnika (od 2007. god), uvedena je prije izvjesnog vremena i medijska rasprava, gdje se izvještava i raspravlja o stanju napredovanja islamske teologije u Njemačkoj, uključujući sva moguća pitanja koja su povezana s tom temom (npr.: priznavanje muslimana kao vjerske zajednice, islamska vjeronauka, školovanje imama).

Tako smo saznali da je očigledno da etabliranje centara napreduje velikom brzinom. Slijedeće godine će prva generacija apsolenata završiti svoj bachelor-studij, tako da se trenutno na mnogim institutima intenzivno radi na programu za osnivanje master-studija. Upravo iz tog razloga raste broj studenata. Dok su Erlangen sa oko 150 i Tübingen sa oko 100 studenata, od toga 26 kandidata za pedagogiju u prvoj akademskoj godini, relativno pregledni, računa se na to da će se u Frankfurtu trenutni broj od 500 studenata na jesen udvostručiti kada počne nastava. Osnabrück broji već 240 studenata, a u Münsteru je u prošlom zimskom semestru bilo 1.200 prijavljenih kandidata, od kojih je samo 250 moglo biti primljeno, te je bilo potrebno zaposliti i drugog lektora za arapski jezik. Čak se i ovdje polovina studenata, kojih je sada ukupno 450, odlučila za upis na pedagoški smjer.

Od strateškog značaja su grupe postdoc-grupa (samo u Osnabrücku su dvije) jer još uvijek veliki broj katedri na neodređeno vrijeme nije popunjen. Dok su na Univerzitetu Erlangen-Nürnberg tri od četiri radna mjesta već popunjena (posljednji se pridružio sistematski teolog Reza Hajatpour), u Frankfurtu nedostaju još tri profesora od potrebnih sedam. U Tübingenu su već popunjene dvije katedre, dok su dvije dodijeljene junior-profesorima, a planirano je ukupno šest katedri. U Osnabrücku, u najvećem islamskom teološkom institutu u Njemačkoj, koji broji više od četrdeset zaposlenica i zaposlenika, već se u narednom zimskom semestru planira popunjavanje preostale tri od sedam katedri.